

dr. Vonsik Gyula

IZLÉSÁLLAPOTUNK NÉHÁNY JELLEMZŐJE

A felszabadulás óta általánosan emelkedett az életszínvonal, a technikai fejlődés lényegesen megváltoztatta a városi és falusi élet kereteit, sok munkás és szegényparaszt családnak gyökeresen megváltoztak az anyagi és életkörülményei stb. Ez a fejlődés lehetővé és szükségessé tette az állandó művelődést, benne az izlés változását is és ugyanakkor a korábban kialakított téves művelődési és izlésezmények megváltoztatását.

A sommás ítélet így fogalmazható meg: a felszabadulás óta gyökeresen megváltoztak a kulturális ellátottság arányai a munkás és paraszt tömegek javára; igen lényeges a művelődés tartalmának, minőségének fejlődése; az iskolai oktatásban, könyvkiadásban, az egyes művészeti ágakban a felszabadulás után eredményes harc indult a multból örökölt téves nézetek és selejtes alkotások ellen; a gyermekek és a felnőtt dolgozók ma nemcsak sokkal többet, hanem sokkal jobbat is kapnak, mint bármelyik korszakban; intézmények egész hálózata foglalkozik a művészeti érdeklődés fejlesztésével, kielégítésével, /színházak, mozik, hangverseny-termek, művelődési házak, művészeti iskolák, tanfolyamok, szakkörök, stb./; igen nagy szerep hárult a kiadóvállalatokra, lapokra, a rádió és televízióra, stb.

A feudális-kapitalista izlés- örökség felszámolásában értünk el eredményeket. A nyíltan nacionalista, klerikális, s egyuttal haladásellenes izlésigónyek eltűntek, vagy lényegesen csökkentek, utóhatásai is egyre rövidebb idő alatt megszűnnek. Ezzel együtt háttérbe szorultak, de még nem tűntek el teljesen a dzsentri és kispolgári izlés nyomai. Így lehetne sommásan jellemezni az izlésformálásban megtett utat. Azzal együtt, hogy ez igaz, szükséges mélyebben is vizsgálni a változást, a megtett utat és ezen belül is elemezni a még meglévő problémákat.

A változás vizsgálatának szemléleti alapállása.

A társadalom izlésszintjének meghatározásánál feltétlenül alá kell huzni, hogy a szocializmus építésében eltelt három évtized alatt nagy, mindjárt szembeötlő változást az izlés minden szférájában objektíve nem lehetett elérni. Itt is, mint sok más területén a forradalmi fejlődésnek szivós közdelemre van még szükség a mult csökevényei ellen. Ebben a munkában a legnagyobb szerep nem is a nevelőmunkáé, hanem a minden területre kiterjedő változásó, a társadalmi fejlődésé.

Ha a csökevényeket meg lehetne szüntetni nevelő munkával, akkor egy-két nemzedék életének folyamán teljesen megvalósulna. Ahogyan a régi öntudat nem szűnik meg azonnal a régi rend megszüntetésével ugyan így a régi izlés sem. Ezért ma-

rad meg, mint csökevény, mert részben a gazdaság meghatározott formáiban talaja van, így aztán újra is születik, vagyis csak a gazdasági gyökereivel együtt lehet megszüntetni. Fennmaradásának egyik oka a munkához való kettős viszony és az a társadalmi munka-megosztás, amely a régi társadalomból került ide, ami bizonyos fokig még a régi társadalmi formációkhoz kapcsolódik. Ilyen pl. a fizikai és szellemi munka különváltsága.

Ennek előrebocsátásával lehet levonni azt a következtetést, hogy az első lépések, amelyet az izlés fejlesztésében is megtettünk, nem voltak kicsik.

Ha a termelő munkát és annak eredményeit vizsgáljuk, azonnal szembetűnik a változás, mivel nem csak több termék kerül ki a munkások keze alól, hanem jobb is és ami fontos, szebb is. A közéletben is mind gyakrabban találkozunk az esztétikummal, elsősorban a szép igénylésével. Az életmód és azon belül a fogyasztás is lényegesen megváltozott, izlésesebb lett.

Nőtt a művészeti alkotások iránti érdeklődés és pedig nemcsak azok iránt a művek iránt, amelyben mai életünk tükröződik, hanem a polgári és a polgárság előtti múlt értékei iránt is. A jó izlés a dolgozó lakosságnak azon tömegeinél nőtt elsősorban, amelyekben az új társadalmi tudat gyorsan növekedett, ahol az "én"-ből a "mi"-hez való átmenet gyorsan

ment végbe, akik maguk új emberré kezdtek válni és akik ennek tudatában is vannak. Ők azok, aki számára már érvényes a felszólítás: "Ostromoljátok meg a szépség csucsait".

Ezzel együtt látni kell, hogy azok a magaslatok, amelyeket meg kell ostromolni, igen magasak. Az egykori munka rabszolgáinak nehéz néhány évtized alatt bepótolni azt, amit a kizsákmányolás sok évszázadon keresztül biztosított a kiváltságos helyzetben lévőknek, amit azok életkörülményeik között kifinomult érzékkel birtokbavettek és megszoktak.

Nehéz dolog megszokni, hogy a munka lehet más is mint kényszer, hogy az a szép törvénye szerinti alkotás szférája is. Eljutni addig, hogy a szép követelménye nem külső kényszer eredménye, szintén nem megy egyik napról a másikra. Még ettől is nehezebb öntudatban eljutni addig, hogy a volt uralkodó osztálytól ellesett szokásokat és izlésmegnyilvánulásokat ne kövessék a hatalomra kerülő dolgozók. Új izlésideált formálni, azt tudatosítani és szokássá tenni szintén nem egy pillanat műve. Nehéz dolog pl. először egy szimfonikus koncerten ülni és bosszankodva megállapítani, hogy nem képes megérteni azt, amelyet mások esetleg szemmel láthatóan könnyen felfognak és megértenek. Erőfeszítést igényel egy örökös nagy költemény fonalát nyomon követni, amely olyan emberekről szól, olyan körülmények között, amelyekről sohasem hallottak azelőtt, amelybe nehéz beleélni magukat, amely először hallva idegen. Rá kell magát kényszerítenie arra,

hogy ha nem is ezt, de egy könnyebb könyvet olvasson először, amelyben fokozatosan fedez fel szépségeket és egyre érezhetőbbé válik számára, hogy saját gondolatai gazdagabbak, erősebbek, melegebbek lesznek. Ezek a dolgozóktól nagy erőfeszítést igényelnek, nem kevesebbet, mint a hegymászótól, aki viharban ér fel a csúcra.

Ennek figyelembevételével jelenthetjük ki, hogy a tudatos művelődéspolitikai tevékenység eredményeként az izlés területén is sikerült, ha nem is fordulatot elérni, de változást mindenesetre. Ma már fel kell figyelni azokra a jelenségekre, amelyek minden területen az igények emelkedését, a selejtes termékektől való elfordulást bizonyítják. A néhány évvel ezelőtti tapasztalatokat már nem lehet mértékadónak tekinteni abból a szempontból, hogy "ez kell a közönségnek", mivel a közönség izlése is állandó változásban, mozgásban van. Ennek a mozgásnak az iránya mindenképpen pozitív. Nem szabad tulbecsülni azokat a hangokat, amelyek még ugyan sokszor jelentkeznek és az igénytelenséget, vagy éppen izléstelenséget követelik sokszor agresszív formában.

Mindezzel együtt igaz viszont, hogy az elmúlt 30 év kétségtelenül nagy izlésbeli fejlődése ellenére a tömegek izlése viszonylag elmaradt. A dolgozók minden rétegének van még egy elég nagy hányada, amelynél érintetlenül maradt, vagy alig változott izlés. Nagy még azoknak a száma, akik tévesen

tájékozódni, akik a silány, izléstelen dolgok társaságában érzik jól magukat. /Kétes értékű könyvek, krimik, giccses táncdalok, szobát "diszitó" csecsebecsék, izléstelen életmód, selejt stb./ Az is igaz, hogy ha a társadalmi változások egészéhez, vagy csupán a tudati változáshoz viszonyítjuk az izlésbeli fejlődést, akkor így is megállapítható egy viszonylagos lemaradás.

A mult káros örökségét az izlés területén számoltuk fel legkevésbé. Most az elért eredményeink alapján szükségképpen előtérbe kerülnek mindazon problémák, amelyek gátlólag hatnak. A káros örökség főként a hamis értékítéletekben, a sznobizmusban és az ún. kispolgári izlésben, azok továbbélésében jelölhető meg. Jelen vannak a közönség egyes rétegeiben és a szűkebb értelemben vett művészeti életben is, egymást kölcsönösen erősítik. Közös termelik a művészeti arisztokratizmust, ami a művészet és tömegek egészséges kapcsolatának egyik legnagyobb akadálya. Az MSZMP közművelődésről szóló határozata, valamint a párt XI. Kongresszusának dokumentumai, amikor a társadalom műveltségét úgy jellemzik, hogy az a lehetőségekhez és szükségletekhez mérten elmaradt, akkor ebben az ítéletben az izlés is benne van. Nem a megtett utatagadásáról van szó, hanem inkább arról, hogy a változás mértéke mai szükségleteinkhez képest kevés.

Az izlésbeli elmaradottság okai

A problémák megítélésénél számolni kell azzal, hogy az izlés felettébb "konzervatív" tényezője a műveltségnek. Alakulása igen sok tényező /otthoni és munkahely-környezet, városkép, stb./ összetett hatásától függ, és már viszonylag korán kikristályosodik egy-egy emberben, már a műveltség alacsony fokán félöntudatos reflexek rendszerévé válik az embernek. Ezt jóval nehezebb és időben hosszabb ideig tart befolyásolni, alakítani, formálni, mint a tudatos ismeretvilágot. Többek között ezzel is magyarázható, hogy amikor viszonylag gyors volt a műveltségi színvonal emelkedése, akkor az izlés fejlődése ezzel a folyamattal nem mindig tartott lépést.

Mégis az izlés elmaradottságáért elsősorban a felszabadulás előtti korszak művelődési politikája felelős. Ez a politika hamis illuziókat igyekezett ébrentartani általában az életben és ezzel együtt az esztétikussal és az erkölcsi jóval kapcsolatos viszonyban is. Ebben a korban a munkások igen jelentős - kevésbé öntudatos - része a kispolgári életstílust tartotta élete céljának. A dolgozó parasztok előtt a dzsentrí és dzsentriskedő gazdag-paraszt volt az eszménykép. Ehhez a célhoz, mint jóhoz kapcsolódott a kispolgári izlés, a kispolgári burzsoáziát majmoló külsőségekben megnyilvánuló életkultura.

De nem lehet mindent ennek a korszaknak a nyakába varrni, hisz már 30 éve szocializmust építünk és a hagyományok között már ott van az elmúlt három évtized hatása is. Mint már említettük, a feudál-kapitalista, a burzsoá hagyományok felszámolásában értünk el jelentős eredményeket, de még nem tudtuk teljesen felszámolni a felszabadulás előtti örökséget. Ezzel együtt az is igaz, hogy az izlésbeli elmaradottság magán hordja a felszabadulás utáni általános politika és ezen belül a kulturális politika ingadozásainak jezeit is. Alapvetően a következő főbb tényezők nyomták rá bélyegüket az izlésre.

A szocializmus építésének első éveiben a termelő tevékenységben megnyilvánuló mennyiségi szemlélet alapvetően negatív értelemben nyomta rá bélyegét az izlés alakulására. A mennyiségi szemlélet hatására jelentkezett egy olyan káros gyakorlat, ami kifejezésre jutott a gépek tisztántartásának elhanyagolásában, a selejt növekedésében, a külcsin figyelmen kívül hagyásában, stb. Az egyoldalú mennyiségi célok hangsúlyozása miatt a munka célkitűző, alkotó jellege szenvedett csorbát ebben a periódusban és ez lehetetlenné tette a munkában rejlő esztétikum feltárulását. Természetesen ebben az időben is a munkás, aki összeforrott a géppel, nem tudta megtagadni az igazi én-jét, hogy a munkájával alkotni akar, de a körülményektől korlátozva, akarata ellenére kénytelen volt a mennyiségi szemléletből a származó kényszerítő hatásokat tudomásul venni. Ez az izlés fejlődését is lényegesen befolyásolta negatívan.

A kistulajdonosi szemlélet, a közösségi élettől való elzár-
kozás egyáltalán nem szocialista tulajdonság, mégis terjedt
azoknak a dolgozóknak körében, akik most a szocializmus
építésének idején kerültek jobb anyagi körülmények közé.
A tárgyi értékek hajszolása, a gazdagodási vágy tulzott
megjelenése nem kedvezett sem a szellemi értékek iránti nö-
vekvő becsület megteremtésének, sem az új, szocialista iz-
lés formálásának. Minden erőfeszítés ellenére a népművelés
hatósugara és akarata sem volt képes ellensúlyozni az anyagi
és technikai fejlődést kihasználó szemléletet.

Ha a műveltség és az erkölcsi felfogás elmarad az anyagi
fejlődéstől, akkor az egyébként hasznos technikai eszközök
is az idejét mult kispolgári eszmények megvalósítását szol-
gálják. Így volt ez nálunk is egy időben. A televíziós ké-
szülék például a nyárspolgári "kandallótűz" modern változa-
tává lett, amely elzárta a családot a tágabb közösségtől.
Motorra, kocsira sokan nem azért vágytak, mert szükségük
volt hasznos közlekedési eszközre, hanem mert így akarták
megvalósítani kispolgári ábrándjaikat. A javak bősége, a
technikai eszközök elterjedése jó dolog, de ezzel együtt
kell haladnia a szocialista erkölcsi felfogás, műveltség és
izlés fejlődésének.

Az izlés formálásában és a művészetek új közösségének neve-
lésében is voltak ingadozások és hibák a felszabadulás után.
A Horthy-rendszer hivatalos művészeti politikája erősen kon-
zervatív volt, s csak erős korlátozásokkal engedte érvénye-

sülni a polgári ellenzék modernista művészeti törekvéseit. A felszabadulás utáni első években ezek a modernista törekvések egymással versenyezve léptek porondra, a különböző koalíciós pártok támogatásával. Ezek a modernista irányzatok azonban csak a hazai viszonyok között mondhatták magukat ujnak, mert valójában több évtizedre visszamenő nyugati elképzeléseket élesztettek ujja. Így a modernisták sok esetben a burzsoá dekadenciát képviselték. Ez tehát nem volt jó izlésnevelő iskola.

A koalíciós időszak vége egyszer s mind a művészeti irányzatok versenyének is véget vetett. Az új, egységes művészetpolitikai irányítás a szocialista realista alkotó módszer elfogadását követelte a művészekről. De a szocialista realizmus fogalmát leszűkítette és csupán a tizenkilencedik századi realista alkotásmódot tekintette példaképnek. Ez az értékelésben aránytalanságokra, a formaalkotásban pedig historizmusra, epigonizmusra vezetett. Ez az egyvoldalúság stilszegénységet, iskolázatlanságot és a választási készség és igény elmaradását eredményezte.

A személyi kultusz korszakát másoldalról a merev elzárkózás jellemezte a huszadik század művészeti eredményei előtt, s ez nemcsak a kapitalista országok haladó művészetének elutasítását foglalta magába, hanem az új magyar művészet nagy alkotói /pl. Bartók, Derkovits, stb./ iránti bizalmatlanságot is. A közizlésben ez szintén azt jelentette, hogy a művésze-

tek új közönségét elavult stíluseszmény jegyében nevelték. Ennek lett az eredménye, hogy mivel a tizenkilencedik század klasszikusainak művei vonzóbbak voltak, mint az akkori stílusban készült epigon alkotások, a közönség érdeklődése egyoldaluan fordult a múlt felé. A kevésszámu új, a szocialista művészet legértékesebb alkotásai így csak szűkkörű közönséget vonzottak.

Nem volt egyértelmű a nacionalista tendenciák elleni küzdelem sem, ami pedig igen fontos lett volna. A tizenkilencedik század előtérbe állítása pl. elkerülhetetlenül tápot adott a romantikus nemzeti felfogásnak. De ettől még nagyobb problémát jelentett, hogy a XIX. századi haladó művészet éppen ellenzékiségével ragadta meg korában az emberiséget, amely ellenzékiséget a megváltozott társadalmi körülmények között nem lehetett ideológiai értékként elfogadni. Ugyanakkor a XX. század haladó, a népi hagyományokat a népek kölcsönös megbecsülésével egybekapcsoló törekvéseit, például Bartók életművét, egyaránt elmarasztalták modernizmus és narodnyikság címén.

A művészetpolitikában és a tömegek esztétikai nevelésében is jelentkeztek a jó ízlés fejlődését gátló tényezők. A művészet feladata mindig meglátni és megmutatni az újat, az eddig ismeretlent. Ez mindig megköveteli a művészetek utkeresését is, új formákat, új konstrukciókat. Az ehhez való viszony alapvetően kétféle lehet: befogadás az újnak,

vagy elvetése annak. 1956 előtt általában elítélték azt ami új volt, meghökkentett. Ez kialakított alapvetően egy konzervatív magatartást, egy negatív indítású értékrendszert, annak keresését, ami nem elfogadható. Ebben a környezetben a művészet nem tudta következetesen teljesíteni az izlésformáló szerepét.

Nemcsak a haladó polgári irányzatok újabb képviselőit, hanem a munkásmozgalom nagy alkotóművészeit is elszigetelte a tömegektől ez a művelődési politika, ha a stílusuk elmentmondott a személyi kultuszban engedélyezett formáknak. Élő és már nem élő kitűnő művészek életművét a "problemátikus" jelző sújtotta, ugyanakkor kátes értékű teljesítmények kiváló minősítést kaptak. Ez megzavarta a közönség tájékozódását, s bizalmatlanságot keltett a művészetpolitika helyes intézkedései iránt is.

A másik véglettel viszont az utóbbi években volt dolgunk, vagyis azzal, hogy nincs szükség negatív ítéletekre, mert a művészet mindig a valóság jelenségeit tükrözi. "Mindent el kell fogadni" jelszóban egy olyan ítélet huzódik meg, hogy az alkotó mindig igazat mond, vagyis amit lát az mindig a teljes valóság, lát minden összefüggést és rendelkezik azzal a mesterségbeli zsenialitással is, hogy azt helyesen kifejezze. Az ilyen elképzelés legalább olyan hibás, mint a negatív indítású ítéletrendszer. Ezek a tendenciák sem biztosítottak megfelelő feltételeket a jó izlés alakulásához.

Művészetpolitikai életünknek sokáig jellemzője volt az egyoldaluság, a művészeti folyamatnak csak az esztétikai elvek, valamint a mű és a valóság viszonyát szem előtt tartó szemlélete. Holott a művészi folyamat egészéhez szervesen hozzátartozik a művek legszélesebb tömegekre gyakorolt hatása, illetve a közönségigény visszahatása a művészetekre.

Valóban, hol a helyes izlésbeli értékitélet? Ahol a magasan kvalifikált tudásu esztéta felfedezi a mű "csodálatos izót", a "sajátos érzelmgazdagságot", az "író szellemiségének megnyilatkozásait", vagy ott, ahol valaki - aki kapcsolatba kerül az alkotással - a mű egyik szereplőjével képes azonosulni, megsiratja a halálát, stb? Ezek természetesen szélsőségesek. A fejlett izlést ott kell keresnünk, ahol az olvasó, a néző saját világa megnyilatkozik, akár a této-vázás, akár az ítéletek formájában.

Egységes állásfoglalás és a következetesség híján újabban ismét spontán tendenciák érvényesülnek. Egyfelől újra jelentkeznek a modernista törekvések, a divatoknak való feltétel nélküli behódolás másfelől a kispolgári ciccstermelés is újra erőre kapott, nemcsak a magánvállalkozások engedélyezése következtében, hanem a könnyű nyereség biztosítása céljából az állami és szövetkezeti szektorban is.

A dzsentri és a kispolgári izlés egyes megnyilvánulásai ellen /pl. lakásdiszek, gyerekiátékok, műdalkultusz, ponyva-

olvasás/ következetesen harcolt a szocialista művészeti politika, ennek ellenére még ma is maradtak olyan területek, ahol nemcsak töretlenül tovább él a kispolgári izlés, hanem a jobb életszínvonal; a növekvő igények és az új technikai feltételek következtében még meg is erősödött /pl. disztár-
gyak, slány esztrád műsorok, sláger irodalom/.

Végül is az izlésbeli problémák döntő többsége azzal magyarázható, hogy a műveltség és az erkölcsi felfogás alakulása elmaradt az anyagi fejlődés mögött és így a művészetben való részesedés nagyobb lehetősége egy régebben kialakított téves eszmények alapján valósult meg. A műveltség - a tudás és a tájékozottság - nem megfelelő növekedése, az erkölcsi értelem-
ben vett jó - ennek mint előrendő életeszmenynek a változása és elfogadása - lemaradt az anyagi lehetőségek változásához képest és ezek együttesen nagyban konzerválták a régi izlést.

Mai problémáink

Az izlésfejlesztést a káros hagyományokon túl néhány jelenleg is élő és ható téves felfogás és gyakorlat is gátolja. Az egyik abban nyilvánul meg, hogy túlzott jelentőséget tulajdonítanak az állítólagos "közvéleménynek". Minden esetben találkozzunk a közvéleményre való hivatkozással, amikor az izlés-
beli engedményeket meg kell valahogy magyarázni. Való igaz, hogy elég sok ma még azoknak a száma, akik sommás elitáló véleményyt mondanak az igazi művészi értékről, akik a hamis

"értékeket" fogadják el. Itt világosan kell látni, senki sem születik egy adott izléssel, egy izlésítélettel. Minden közvéleményt előzőleg a társadalom formál, alakít, ez csak azután nyilvánul meg. De azt is jelenti, hogy a negatív ítélet azért történhet meg, mert ezeknél az embereknél még nem alakult ki pl. az igazi művészettel a kapcsolat, nem volt még ilyen élményük és ha folytonosan az igényükre hivatkozva nem is adunk nekik ilyen lehetőséget, akkor az izlésük nem is változhat.

Pl. köztudott, hogy az olvasók tábora hallatlan mértékben megnőtt. A könyv, a tudás és szórakozás eszköze, annyi embernek lett sajátja, hogy áttekinteni is nehéz. A mérhető számbeli növekedés természetesen önmagában még kevés az izlés jellemzéséhez, mivel nem egyszerűen sokan, hanem műveltségi viszonyaikat tekintve igen különböző rétegek különböző izléssel kapcsolódtak be a kultúra elsajátításának ebbe a formájába. Ezeknek az embereknek a műveltségi színvonala rendkívül változatos színeket képvisel és ezért az irodalomhoz, művészethez is lényegesen eltérő módon viszonyulnak. Másoldalról viszont azt is tudomásul kell venni, hogy ha a művészeti értékek változnak, megváltozik a művészetekhez való társadalmi viszony is és vele együtt változik a művészetekhez való viszony etikája is. Aki ezt nem veszi észre, vagy nem érti, könnyen eltévedhet és önkényesen elosztja az embereket műértőkre és sznobokra, dilettánsokra. A valóság nem köteles ilyen sémák szerint rendeződni. Ha a vizsgálódás és

következtetések levonása felületes, akkor a kimondott ítélet nem talál megértésre, a kritika nem építeni, hanem rombolni fog.

Ennek tudomásulvételével nem lehet igazat adni azoknak a véleményeknek, hogy a művészeti nevelésben alapvetően a közvélemény kívánságát kell figyelembe venni. Ilyen meggondolások alapján jutnak most a megengedettnél nagyobb lehetőséghez az izlésromboló szobadiszek, gyerekjátékok, a bűnügyi regények és filmek, a bárgyu táncdalok, a silány, giccses esztrád-műsorok, stb. A probléma megoldásához elvi alapon kell közeledni. Az igaz, hogy a nagyközönség művészi izlése még mindig sok kívánnivalót hagy maga után: hiszen az előző korszak alakította ki. Ez érvényes a művészi izlésre is. A szocialista művészet valami újat és ismeretlent kell, hogy feltárjon a néző, az olvasó előtt. A művészetet ezért a meglévő tömegizlés útjára terelni éppoly ostobaság volna, mint a tudománytól azt követelni, hogy új igazságok felfedezése helyett a régieket ismételgesse.

A másik káros igény, tendencia azoknál jelentkezik, akik már eljutottak az igazi művészethez vezető uton az első lépéséig, de még nem jutottak el a beható ismeretekig. Ezeknél az embereknél viszont igen gyakran jelenik meg a művészet iránti tulzott tisztelet, az amivel a művészet "titkait" szemlélik. Az ilyen szemlélet vezet el a sznobizmushoz, a művészi alkotásokkal való azonosulás látszatának keltéséhez.

Az ilyen igény csupán azt keresi, kutatja, ami érthetetlen, ami számára az olyan "belső tartalmakat" sejteti, ami valami kevesek titka csak. Általában ez jellemzi a félművelt embereket akik műveltséghiányukat úgy próbálják leplezni, hogy úgy lelkesednek azért, amit nem értenek, mintha azt legjobban értenék. Viszont közismert igazság, hogy a tulzott tisztelet meggátolja az embert abban, hogy maga is eljusson odáig, hogy otthonosan érezze magát az igényes művek társaságában.

Az izlésnevelés harmadik, de egyben talán a leginkább téves mai koncepciója abban foglalható össze, hogy az izlésnevelés nem más mint tanítás, felvilágosítás. Meg kell magyarázni az embereknek, mi a szép és akkor tudni fogják. Nagyon gyakran, amikor az esztétikai nevelésről vagy izlésformálásról van szó, a szépség érzésének nevelője szerepét egyoldalúan csak a művészeti alkotásokkal való értelmi kapcsolatra redukálják. Valójában a festmény, a regény, a színházi előadás, a szimfónia és minden más művészet ha jó, hordoz értelmet, művészi tartalmat és így is megmutatható a szép, vagyis formálható a művészi izlés. Ahhoz, hogy az igazán esztétikus szokássá váljon kevés annak tudata, hogy pl. mi az igazán szép. Az izlésformáláshoz elsősorban az ember gyakorlati tetteinek változása, az abban való szépség törvényei szerinti cselekvés vezet el. A tudatosításnak ebben van elsődleges szerepe.

Az izlés fejlesztésének problémáit vizsgálva, éppen az előzőekben leírt összefüggések miatt nem lehet megrekedni a művészetek produktumaihoz való viszonynál. Ez azért is fontos, mert ha csak azt vizsgáljuk, hogyan értik az emberek a művészeteket és ebből vonunk le általános következtetést az izlés színvonalára, akkor egy dinamikus, sokoldalú folyamat teszünk egysikuvá és merevvé és így hamis képet festünk a valóságról.

Elsősorban a munka neveli az emberekben az esztétikai érzéseket is, tanítja meg arra, hogy a természetes környezetben is meglássák a szépet, hogy meglássák saját tevékenységük eredményében és magában az emberben is a szépet. A munka neveli elsősorban az emberben azt a gyakorlati aktivitást, ami az alkotásban a szépség törvényei szerinti tevékenységet is jelenti. Elsősorban a munkában és a munka segítségével tanul meg az ember valóban gyönyörködni, csak a jól elkészített munkatermék okoz meglegedettséget és ez adja azt az érzést, ami a munkást a munkájához úgy kapcsolja, mint emberi szükségletéhez. Ezért kell azt is nyomatékkal hangsúlyozni, hogy nemcsak a munka tárgya - munkaeszköz, használati cikkek, ruha stb. - bír esztétikai tulajdonságokkal, hanem a munka folyamata is.

Nem kevésbé veszélyes az a ma igen gyakori érvelés, hogy az izlés fejlesztésének elsődleges feltétele a növekvő szabad idő. Ma sokan és gyakran mondják, hogy az esztétikai

érzés az emberben csak akkor keletkezett, amikor megjelent a szabad idő, amikor az embert már nem kötötte le teljesen a létéről való gondoskodás. E szerint az esztétikai érzés növekedése egyenes arányban van a növekvő szabadidővel. Vigyük végig logikailag ezt a gondolatot: az embernek minél több szabadideje van, annál több szépet lát a természetben, annál fejlettebb lesz az esztétikai érzése; ez azt jelenti, hogy ha egy ember, akit nem köt le a munka, a legkifinomultabb esztétikai érzések birtokosává válik, a fáradhatatlan munkásnak pedig nincs esztétikai izlése, vagy ha van is, csak kezdetleges állapotban. E nézetek tarthatatlansága nyilvánvaló, mert mindaz, ami a világon valóban szép, azt a dolgozó nép keze munka eredményeként alkotta.

Mondhatjuk-e az embert harmonikusan fejlettnak, ha tudósként fogja magyarázni ismert művészek képeit vagy híres költők verseinek sajátosságait, de nem látja meg a szépet a legegyszerűbb tárgyakban, a léghétköznapi emberi kapcsolatokban, ha maga nem képes semmi igazán gyönyörűt alkotni? Beléneveljük, hogy képes legyen észrevenni, átérezni a valóság esztétikai tulajdonságait, de ez kevés. Meg kell tanítani, hogy ne csak lássa, élvezze, de teremtsen, alkossa az őt körülvevő világban a szépet.

Ezért az esztétikai érzés a munkától elszakítva passzív, szemlélődő érzésként tükröződik vissza, ami nem jellemezheti az új szocialista embert.

Tapasztalatból tudjuk ma már: a művészeti érzék is csak akkor fejlődik, szilárdul meg és finomodik ki különösen gyorsan és tartósan, ha az ember maga alkotó módon tevékenykedik. Ezen a tapasztalaton alapul a művészeti öntevékeny csoportok munkája. Megvalósításuk sokban hozzájárult ahhoz, hogy dolgozóink érdeklődését a művészet és a kultúra iránt felkeltse, izlésüket formálja. Nemcsak az egyéni időérzésen és gyönyörűségen alapul ez az egész törekvés, hanem ennél többön: az, aki nemcsak a műélvezeten, hanem művészi alkotáson keresztül tágította látókörének horizontját, aki a világ nagy mesterműveivel nem csak passzívan ismerkedett meg, annak emberismerete gyorsabban gazdagodik, jobban megérti saját helyét a társadalomban, jobban megtanul más emberekkel közlekedni, bánni. Egyszerűen értékeesebb, műveltebb ember, jobb szocialista lesz.

Végül az izlésnevelés kapcsán szólni kell arról az elterjedt nézetről is, hogy az izlésbeli elmaradottságunknak az egyedüli okozója a szórakoztatás, illetve annak nem kellő szocialista tartalma. Elsősorban le kell szögezni: művészeti politikánk nem lehet szórakozás-ellenes. A szórakozásnak viszont esztétikailag színvonalasnak kell lennie. Az értékes művekben való gyönyörködés a szórakozás legmagasabb foka. Ebben az értelemben a művészeteknek a technika segítségével megsokszorozódott hatása különösen nagy felelősséget ró a művelődés munkásaira. A szocialista művelődési politika sikeresen útját állhatja a szórakoztató ipar valóban

gyakran izlésrontó tevékenységének. Az eddiginél is nagyobb állami és társadalmi ellenőrzésre, s ugyanakkor a magas-szintvonalu művek erőteljesebb népszerűsítésére van szükség, nehogy a silány művek tömegtermelése egyes művészeti ágak-ban tulsulyba jusson. Nem a szórakozást kell tehát csökken-teni, hanem olyanhá kell tenni, hogy a jó izlést formálja. Mindebből azt a következtetést kell levonni, hogy társá-dalmunk izlésformálásánál is elsődlegesen szemléleti válto-zásra van szükség. Az MSzMP KB. közművelődésről hozott 1974. márciusi határozata erre hívja fel elsősorban a figyelmet a művelődés egészével kapcsolatban. Korszerű szemléleten alapuló tervszerű, összehangolt munka itt is meghozza a maga gyümölcsét. A párt XI. Kongresszusa arra hívta fel a művészek és művelődési szakemberek figyelmét, hogy a dolgo-zó ember jó izlésre való nevelését nem úgy kell értelmezni, hogy most hozzá kell látni valami eleve meddő felvilágosító munkához, nem is úgy, hogy a művészetet közelebb vigyük az átlagos, névtelen dolgozó tömegek szintvonalához, hanem el-lenkezőleg úgy, hogy a dolgozó embert kell kiemelni a szür-ke, személytelen középszerűségből, változtatni kell környe-zetén, alkotóvá tenni munkáját, javítani általános művelt-ségén és ugyanakkor művészetre nevelni. De ezzel együtt nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy a művészet a népé, leg-mélyebb gyökereit a dolgozó tömegek sűrűjébe kell lebocsá-tania. Ezeknek a tömegeknek érzéseit, gondolkodását és aka-ratát kell összefognia, bennük kell a művészetet felébresz-tenie és kifejlesztenie. Mindig a munkásokat és parasztokat

kell szem előtt tartani, az ő kedvükért kell megtanulni
gazdálkodni, alkotni a tudomány, a művészet területén.
Viszont ahhoz, hogy az új ízlés kialakuljon, hogy az új
művészet közelebb jusson a néphez, és az új nép a művészet-
hez, lényegesen emelni kell a műveltséget.